

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת יתרו, תשע"ד
מספר 1052

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

**"כבד את אביך ואת אמך"¹
"איש אמו ואביו תיראו"²
שמעון אליעזר הלוי ספירו**

שתי המצוות הבולטות הנ"ל, המלמדות על ההתנהגות הדרושה מן האדם (בן או בת) כלפי הוריו, כוללות את האב והאם תחת חובה שווה, כלומר שניהם ראויים לאותה דרגה של כבוד ויראה. הייחוד שבאב ואם מובנת מאליה, כיוון ששניהם אחראים לא רק לעצם קיומו של האדם אלא במידה רבה גם להתפתחות אישיותו. וכמו שאמר המהר"ל: "מצווה זאת בפרט מחייב אותה הדעת והשכל שיכבד אדם הוריו שהביאו אותו לעולם"³. לכן חז"ל הקישו את המצווה הזאת לכבוד ולירוא את ההורים למצוות המקבילות לכבוד ולירוא את אלוקים: "כבד את ה' מהונך"⁴ ו"את ה' אלקיך תירא"⁵, שהוא "השותף השלישי" בקיום האדם.⁶

אבל אין זה מלמד שבעיני הבן (או הבת) אביו ואמו מופיעים תמיד במידה שווה. לכל אחד מהם תפקידים אחרים בלידה ובגידול הבנים, ומכאן היחסים השונים והמשונים בין אדם לאביו ולאמו. חז"ל כבר רמזו על כך בהארה שלהם על שתי המצוות הנ"ל:

כאן (ויקרא יט:ג) הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכיבוד (שמות כ:יב) הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים (מדברת עמו באהבה ובעדינות).⁷

הטיפול הרך-הלבבי של האם כלפי ילדיה הוא תוצאה טבעית של אופי התהליך הביולוגי של הלידה עם כל הרגשות של אהבה ומסירות. והרגל נעשה טבע. מה שאין כן באב, שתורמתו ללידה באה לפני זמן רב, ומכאן נובעת גישה אחרת לכל תהליך גידול הבנים וחינוכם. ואולי זה משקף את מה שכתוב במשלי: "שמע בני מוסר אביך ואל תיטש תורת אמך".⁸ הטקסט הזה מקשר את המונח "מוסר" עם האב ו"תורה" עם האם. ניתן לקבוע שהאופי של הדרכת האב כלפי ילדיו שונה מזו של האם לילדיה בשל ההבדלים בתפקידיהם, וטוב שכך, מפני שיש צורך בשתי גישות שונות מצד ההורים כדי ליצור אישיות מאוזנת ושלמה.

האב, המרוחק מהחוויה הרגשית והטראומטית של הלידה, בשבילו חשובות התקוות והציפיות שיש לו מילדיו. הוא קפדן ולכן משדר לבניו "מוסר", כלומר תוכחה רצינית ולפעמים קשה. אבל ההדרכה של האם לכל

* ד"ר שמעון אליעזר הלוי (Shubert) ספירו הוא בעל קתדרה ע"ש אירווינג סטון במרכז ללימודי יסוד ביהדות.

¹ שמ' כ:יב.

² ויק' יט:ג.

³ תפארת ישראל פרק מ"א.

⁴ מש' ג:ט.

⁵ דב' ו:ג.

⁶ קידושין ל:ב. וכן, מכילתא א:ח וגם אותו עונש למקלל.

⁷ רש"י על ויק' יט:ג.

⁸ מש' לא:כו.

אורך הדרך של חינוך הבנים מתוארת כ"תורה", מונח רך ובלתי שיפוטי כמורה מתונה מבחינת "תורת חסד על לשונה".⁹

הנצי"ב מפרש "מוסר" ו"תורה" כמונחים המייצגים תחומים שונים של היהדות שעל האב והאם ללמד לבניהם: "דרך האב ללמד לבנו תורת ה' שנקרא "מוסר" והאם מלמדת דרך ארץ בחינוך הבנים".¹⁰ המשימה של האם בחודשים ובשנים הראשונים היא להרים את הקטין השקוע בעצמו ממצב של "חיה קטנה" לבן אדם עם הכרה חברתית, ואילו האב חייב ללמדו תורה ולהסביר לו מה זה להיות יהודי ודרך חיים של התורה.¹¹ לפי אחד הפסיכולוגים יש חשיבות גדולה לחלוקת עבודה זו בין האב לאם בתהליך הקשה והמייגע של גידול בנים.¹² האם צריכה להראות לבניה אהבה ללא תנאים. אמנם האם משתדלת כמו האב במיטב יכולתה לגדל בניה להיות בני אדם מוסריים ויהודים נאמנים, אולם במקרה שהיא לא תצליח, עליה להרגיש שבכל זאת "בני הם", והם מצדם צריכים להרגיש שלמרות הכול עדיין יש לנו מקום בלב האם. אמנם גם האב בוודאי אוהב את בניו ובנותיו, אולם אופי אהבתו אחר. זאת אהבה מותנית. הילדים צריכים להיות ראויים לאהבתו. ואם הם מאכזבים את האב בערכים החשובים לו, האהבה לא יכולה להיות שלמה, דהיינו אם האהבה של האם היא אהבה ברחמים, הרי אהבת האב היא אהבה בדין. וחשוב שהבנים ידעו תכונה זו קודם שהם מתבגרים.

ונשוב להארה של המהר"ל ש"כבוד הורים יסודו שהם הביאו אותנו לעולם", והכבוד והיראה הם הכרת הטוב. לפי המהר"ל כיבוד הורים הוא לא רק תודה אישית של האדם לחיים שלו, שכן לכאורה מי שלא מרגיש מאושר בחייו וחושב שנוח לו שלא נברא משנברא¹³ לא צריך לכבד הוריו. אלא שקיום המצווה הזאת הוא הכרזה ועדות שעצם המציאות הוא טוב, כמו שאמר אלוקים אחרי כל שלב של הבריאה. ולכן אמר המהר"ל שהשכר הנזכר למקיימי המצווה הוא "למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך על האדמה".¹⁴

כיוון שהבן מכבד הוריו שהם הסיבה להימצאות שלו, ראוי הוא לאריכות ימים. ובזה המהר"ל מנסה להסביר למה מצוות כיבוד אב ואם מופיעה בין חמשת הדיברות הראשונים של עשרת הדברות, שכן הן עוסקות בעיקר במצוות בין אדם למקום, כיוון שמי שמכבד את הוריו מכבד את מעשי ה' כי טוב הוא. ומכאן מובנת הסמיכות של השבת לכיבוד אב ואם בלוחות הברית וגם בסיפא של הפסוק: "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה'". מפני שמטרת השבת לחגוג את שלמות הבריאה ואת העונג והשמחה לאדם הטמונים למקיים אותה.

לסיום – כשהאדם לומד איך לקיים מצוות כיבוד הורים ולהגיב כהוגן לרחמי אמו ולגישה הנוקשה של אביו, הוא נוכח שגם בנוגע ל"שותף השלישי", ששתי תכונותיו הבולטות הן דין ורחמים, אף על פי שהקב"ה הרבה עלינו תורה ומצוות, בסופו של דבר מידת הרחמים גוברת על מידת הדין.¹⁵

⁹ מ' לא: כו.

¹⁰ הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, "העמק דבר" (על דב' כא: יח), ששם הוא מסביר שבן סורר ומורה "שאיננו שומע בקול אביו ובקול אמו" לא מקבל לא מוסר אביו ולא תורת אמו.

¹¹ כמובן, לפעמים בעולם הריאלי בגלל מגוון סוגי האישיות, אפשרית החלפת תפקידים בין האב לאם.

¹² Eric Fromm, *The Art of Loving*, N.Y. 1956, p. 37.

¹³ עירובין יג:ב.

¹⁴ דב' ה: טז.

¹⁵ ברכות ז; עבודה זרה ג.